

המשך מ"על הפרק" מגליון מ"ו

הרב יעקב דוד לובאן

רב ביה"כ אור תורה עדיסאן ניו דזערסי
וחבר מחלקת הכשרות של ה-OJT

טמטום הלב באוכל מאכלות אסורות

על פי ע"א ששקך

שוב מצאתי שכ"כ הקובץ הערות סי' כ"ד דע"כ א"א לומר דרוב מתיר אם כלפי שמיא גליא אסור, שהרי אינו פטור מקרבן אלא מטעם אונס.

ובס' ע"א ס"ק ה' נסתפק הקובץ הערות לענין חזקה אם נתהפך להיות היתר, והוכיח שזה אינו ממה דאיתא בסוף פ"ב דשבועות, שני שבילין אחד טמא ואחד טהור והלך באחד ונכנס למקדש, הזה ושנה וטבל והלך בשני ונכנס חייב קרבן ממ"נ, ואם נימא דחזקה הוא כמו ביטול ברוב, דנתהפך להיות היתר, אין כאן ממ"נ, דהא בכל פעם שנכנס טהור משום חזקה, עכ"ד.

הרי מוכח דרוב וחזקה אינם מתירים איסורים, ואם כלפי שמיא גליא הוא אסור פטור רק מטעם אונס.

אך באמת לשון הח"ס משמע דסובר שרוב מהפך האיסור להיות היתר, שכתב באו"ח סי' תרכ"ד וז"ל: דכל רובא שריא, משו"ה מי שאכל בשר ושוב נמצא שהיה טריפה לא עבד שום איסור כי כן הדין מעיקרא שיאכל בשר מן הרוב, עכ"ל. וע"ע בח"ס בחידושיו על ב"ב דף כ"ג: ד"ה נחזר שכתב וז"ל: כיון דדינא הכי דאזלינן בתר רובא ואכל מבהמה ואח"כ ימצא סירכא ממ"מ לא חטא במה שאכל וסמך ארובא כי כן הדין לסמוך ארובא ולא ימצא עון אשר חטא, עכ"ל. משמע דסבירא ליה דהסומך על רוב אין כאן חטא כלל.

גם נראה הכי דעת הנוב"י יו"ד מהד"ת סי' צ"ו, דהקשה מ"ש דנשאת ע"פ עדים חייבת

אל כבוד עורכי הקובץ הנכבד אור ישראל הע"י. במאמר שכתב הרה"ג ר' גדלי' אבערלאנדער שליט"א (בגליון מ"ה) דהאוכל מאכלות אסורות על פי ע"א ששקך יש בזה טמטום הלב, והביא ראיה גדולה מדברי הש"ך והט"ז ס"ס פ"א שכתבו דיש טמטום הלב באוכל דבר האסור מפני פיקוח נפש.

והקשתי על כת"ר דלא אישתמיט שום פוסק לכתוב דלא יסמוך על רוב או חזקה שמא כלפי שמיא גליא אסור, ויש בזה טמטום הלב. וע"ז השיב כת"ר שרוב וחזקה הוי פסק שזה היתר גמור, והאיסור נתהפך להיות היתר ואין כאן איסור כלל אפילו אם כלפי שמיא גליא הוא חפצא דאיסורא, משא"כ ע"א הוא בירור, ואם כלפי שמיא גליא הוא איסורא עדיין נשאר באיסורו, ויש טמטום הלב, עכ"ד.

ואף אם נחלק ככה בין דינא דרוב וחזקה לדינא דע"א, מ"מ אני תמה איך כתב כת"ר שרוב וחזקה מהפכים האיסור להיות היתר. הלא בשבועות י"ח. איתא דהבועל שלא בשעת וסתה ופירסה נדה פטור מקרבן משום אונס (והיינו ע"כ מפני שיש חזקה היתר), ואם איתא דכשיש חזקה נתהפך להיות היתר, אין זה אונס, אלא היתרא. וכן תוס' ביבמות דף ל"ה: כתבו דבמיבם אחר ג"ח ונמצא מעוברת פטור מקרבן משום אונס, הרי אף דשרי לינשא ע"פ דינא של רוב, מ"מ נקטו דהוי אונס, ולא כתבו דהוא מעשה היתר. הגע בעצמך, היכא דחל דין ביטול ברוב, שכתב הראש דאיסור נתהפך להיות היתר, ודאי לא היה נכון לומר דשרי לאכלו משום פטור אונס, שהרי אין כאן איסור כלל.

אח"כ נתברר שלא כרוב וחזקה, וכן הוכיח הקובץ הערות מדין שני שבילים.

וגם לשונו של רש"י ביבמות מוכיח דלא סובר כמ"ש הנתיבות והנוב"י דבניסת ע"פ עדים חייבים בקרבן משום דהעדות היה בטעות, שהרי רש"י כתב בדף פ"ז: ד"ה שלא ע"פ ב"ד, וז"ל: ואין זה אונס להפטר מן הקרבן דאיבעי לה לאמתוני עכ"ל, ואילו סבר כנתיבות והנוב"י לא בעינן טעמא דאיבעי לה לאמתוני, אלא העדות היה בטעות ומשו"ה לא מפטר.

ומה דקשה סתירת הסוגיות, דהסומך על רוב וחזקה פטור מקרבן, והניסת ע"פ עדים חייבת בקרבן, אפ"ל כמ"ש החמדת שלמה ועוד אחרונים, דכיון שדרך האשה להיות דייקא ומנסבא לא מקרי אונס ככה"ג, וזה מתאים לרש"י.

עכ"פ אם נימא שהסומך על רוב וחזקה ושוב נתגלה שלא כן הוא, שפטור מקרבן משום דהוי אונס, דהיינו שאין כאן פשיעה, א"כ הדרא קושיא לדוכתא, מ"ש ברוב וחזקה שהסומך עליהם בטעות אין כאן טמטום, כדמוכח מהשמטת הפוסקים, ואילו חולה שאכל מאכלות אסורות מחמת פק"נ יש טמטום הלב, כי א"א לאמר חילוק כת"ר אם הפטור הוא משום אונס.

ועוד אני רוצה להחזיק הראיה שכתבתי דאם סמך על רוב ונתגלה שהיה איסור אין כאן טמטום הלב, ואני הוכחתי דבר זה מהא דלא אישתמיט שום פוסק לאמר שירא שמים לא יסמוך על רוב וחזקה. ויש לי להוסיף ראיה, שהרי הא דשרי לאכול בשר ולא חיישינן שהבהמה הוא טריפה הוא משום דרוב בהמות כשרים וכדאיתא בחולין יא., ולמה לא כתבו הפוסקים דבעל נפש יחמיר ולא יאכל בשר מחשש טמטום הלב.

ועוד יותר יש לתמוה, שכתב הש"ך בס' ל"ט ס"ק כ"ח בשם הרשב"א שבודקים הריאה משום דהוי מיעוט המצוי. ובשו"ת משכנות יעקב, סימן י"ז, מבואר שמיעוט המצוי הוא לא פחות מעשר אחוז. ונתעורר השאלה אצל פוסקי ימינו אמאי שרי לשתות חלב בזמנינו,

בקרבן כדאיתא ביבמות פ"ז., ואילו בא עליה שלא בשעת וסתה ופרסה נדה, וכן יבמה אחר ג"ח ונמצאת מעוברת, פטורים מקרבן משום אונס, ומ"ש רוב וחזקה מעדים? ותירץ, שבעדים הפסק היה בטעות, שהרי העידו בשקר, ולכן חשיבא כשגגה, משא"כ חזקה ורוב אינו בטעות אפילו יתגלה אח"כ דלא הכי הוי עכ"ד. וחילוק זה מובן אם נימא דהא דפטור מקרבן ברוב וחזקה הוא משום דמתהפך להיות היתר, בזה י"ל דעדים שאני מחזקה ורוב כיון דהוי בירור בטעות, אבל אם נימא דהא דפטור ברוב וחזקה הוא משום אונס, דהיינו שאין כאן פשיעה, א"כ מה שייך לחלק בין הסומך על עדים ששקרו או הסומך על רוב וחזקה, הא אף בעדים אין כאן פשיעה, שהרי דין תורה הוא ע"פ שנים עדים יקום דבר, ומה איכפת לי אם אח"כ נתגלה שהיה טעות, מ"מ אין כאן שום פשיעה.

ושוב ראיתי מה שהביא אחיו של כת"ר — הרה"ג ר' חיים במאמרו הנפלא המלא בקיאות וחריונות — את דברי הגר"י מליסא שנדפס בס' כ"ד משו"ת חמדת שלמה, חלק א"ע אות י"א, ממש כמו שחידש כת"ר, והוא בא לתרץ מ"ש הסומך על רוב וחזקה פטור מקרבן והסומך על עדים חייב, וע"ז תירץ וז"ל: דלא פטרה התורה מקרבן רק בסומך על הרוב דכן משפטי רחמנא, שעפ"י רוב להתיר הוא נתהפך, משא"כ בעשה ע"פ הכשלה שהכשילוהו אחרים ב"ד או עדים לא הותר האיסור רק שבא ע"י הכשלה ע"כ חייב קרבן עכ"ל.

גם ראיתי בקונטרס ונתן לכהן, שכתב הרה"ג הר' נתן געשטעטנער שליט"א בסוף ספר תקפו כהן, שצדד לאמר דע"י רוב וחזקה נתהפך האיסור להיות היתר, ולפי"ז יתכן שאם חתיכה הותר ע"י חזקה ואכלו ביו"כ ושוב נודע שהיה נבלה, י"ל דחל איסור יו"כ (ולא אמרינן אין איסור חל על איסור) כיון דבשעתו ביו"כ היה בחזקת היתר.

אבל תמוה לי כנ"ל, דמוכח מלשון הגמרא בשבועות ותוס' ביבמות דחזקה ורוב אינם מהפכים איסורים ורק משום דין אונס פטור אם

נפ"מ בין אם החולה מתרפא מע"ז או מתרפא במאכלות אסורות, כי אע"ג דהתורה אמרה וחי בהם, מ"מ אין כאן כפיה על אכילת איסור. והכי מוכח בקובץ הערות סי' מ"ט ס"ק י', שכתב וז"ל: בחולה המרפא באיסור דכו"ע מודו דאסור לו להחמיר על עצמו... אין הטעם משום אנוס דלא הוי אנוס כלל כמ"ש הרמב"ם דחולה שנתרפא בדברים האסורין לו כגון בעצי אשירה חייב מלקות... אלא דבחולה לכו"ע הטעם משום דחיה וכו', עיי"ש. הרי כתב להדיא דחולה המתרפא באיסור בגוונא דאסור להחמיר (דהיינו שאינו עצי אשירה אלא מאכלות אסורות) לא מקרי אנוס.

אולם אעפ"כ הדרנא בי ממה שסברתי לחלק בין הסומך על רוב וחזקה וע"א, דבכה"ג הוי אנוס, להאוכל מאכלות אסורות מחמת סכנה דלא מקרי אנוס, ולכן מטמטם. שהרי באמת אף הסומך על רוב וחזקה, אין כאן אנוס דכפיה, ומה דהוי אנוס היינו משום דאין אנוס פשיעה. כי ב' עניני אנוס יש, יש אנוס דכפיה, ויש אנוס דחסרון פשיעה. ור' אלחנן אזיל שם לשיטתו שכתב בקובץ שיעורים ריש כתובות דאנוס דכפיה לא מקרי מעשה שלו, וכמ"ש החמדת שלמה. ולזה חידש ר' אלחנן דחולה שנתרפא במאכלות אסורות לא מקרי אנוס לענין שיהא חשוב שנעשה מאליה. אבל בדין אנוס שמצאנו בסומך על רוב וחזקה, דהיינו דאין כאן פשיעה, הרי בזה שוה חולה שיש בו סכנה דהוי אנוס, שהרי אין כאן פשיעה כיון שחייב לאכול האיסור, ובדין אנוס של חסרון פשיעה אין מקום לחלק בין הסומך על רוב וחזקה להא דחולה שיש בו סכנה.

לכן אמינא לאמר סברא אחרת לחלק בין רוב וחזקה שאין בו טמטום, לחולה שיש בו טמטום, כי נראה דהא דאין טמטום ברוב וחזקה הוא משום דכיון דעל פי גדר תורה אנו קובעים שהאוכל הוא היתרא, לא יתכן שיטמטם לב האוכל מאכל זה, והוא על גדר מה דאיתא ביבמות פ"ז: שעשו מתים כחיים משום דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, כי איך יורה התורה לסמוך על בירורי רוב וחזקה, אם נימא שיש טמטום הלב אם כלפי

הרי מערבים חלב מהרבה בהמות ביחד, וא"כ ע"פ סטיסטיקה ידוע שיש חלב בהמה טריפה מעורב בטהורה שאינו בטל בששים. ובאמת מבואר ברמ"א בס' פ"א ס"ב ובש"ך שם שחלב טריפה בטל בחלב ס' בהמות כשרים, ואמאי, הרי אנן סהדי דמיעוט המצוי טריפות הם ואין כאן ס' לבטלו. וע"כ צ"ל דכיון דרוב פוסק על כל בהמה שהוא כשירה, שוב לא חיישינן למיעוט המצוי ודנים כאילו כל החלב כשר, כי כן גזרה תורה לסמוך על רוב ולא חיישינן לסטיסטיקה (ואם באמת יש חלב טריפה מערובת בו, הוי אנוס, שהרי סמך על רוב). ואם נימא דאם כלפי שמיא גליא אסור יש בו טמטום הלב אף אם סמך על רוב, א"כ איך שותים חלב, כי נהי דעל איסור חלב טריפה י"ל דפטור משום אנוס, אבל מ"מ ברור לנו שלמעשה יש תערובת של חלב טריפה, ואמאי לא יחוש לנפשו שהחלב יטמטם. ואין להשיב שמין במינו בטל ברוב מדאורייתא, וא"כ אף אם יש תערובת של חלב טמאה עם הטהורה מדאורייתא שרי, ורק אסור מדרבנן אם ליכא ששים, ולפי זה אפשר לאמר דבאיסור דרבנן שאינו איסור חפצא אלא איסור לא תסור אין טמטום. זה אינו נכון, שהרי מפורש בש"ך סימן פ"א ס"ק כ"ו שגם איסור דרבנן מטמטם, וכך הבין בכוונת הרמ"א שם.

והנה אני כתבתי לחלק בין הסומך על רוב וחזקה או ע"א, שאין כאן טמטום, לחולה שיש בו סכנה שאכל איסור שמבואר בש"ך וט"ז שיש טמטום הלב, ע"פ מ"ש ר' אלחנן זצ"ל, שחולה שאכל איסורא לא מקרי אנוס, ולכן יש כאן מעשה איסור ומטמטם, משא"כ ברוב הוי אנוס ואינו מטמטם. וכת"ר דחה דברי דר' אלחנן מיירי במתרפא בע"ז ששם הדין הוא יעבור ואל יהרג, אבל היכא שחולה אוכל מאכלות אסורות במצב של פקו"נ, ודאי מקרי אנוס. ואין אני מסכים לכת"ר, כי עיקר סברת ר' אלחנן הוא שאנוס הוא דווקא כשיש כפיה, ואדם שהוא חולה אין הסכנה מחמת מניעת אכילת איסור, אלא הסכנה בא מחמת החולי, ורק שיש לו עצה להנצל ע"י אכילת איסור, ולכן לא מקרי אנוס על האכילה. וא"כ אין

נאמן העד, וא"כ אי אתה יכול לאמר שהאוכל יבוא לידי טמטום.

וא"כ הספק אם אכל איסור ע"פ עד שקר, האם זה מטמטם, תלוי בזה, לדעת הנודע ביהודה והנתיבות שהבאנו לעיל דסברי שהסומך על ע"א ששיקר מקרי שוגג ולא אונס ודאי יש חילוק בין ע"א לרוב וחזקה, והסומך על ע"א ששקר דהוי שוגג יבוא לידי טמטום הלב, אבל כבר כתבנו לעיל הקושי בשיטתם. והנו"ב והנתיבות באו ליישב הסתירה דסומך על רוב וחזקה פטור מקרבן ואילו אשה שנשאת ע"פ עדים ושוב חזר בעלה חייבת בקרבן, וע"ז כתבו דבירור ע"פ עדים בטעות לאו בירור הוא, ולכן חייב בקרבן. אבל לפי מה שתרצו החמדת שלמה ועוד אחרונים הסתירה בין דינא דרוב וחזקה להא דנשאת ע"פ עדים, דדרך האשה להיות דייקא ומנסבא, א"כ רק בעדות אשה הוי שוגג כשסמך על עדים ששקרו, אבל במאכלות אסורות אם סמך על ע"א ששיקר מקרי אונס. וכ"כ האג"מ או"ח ח"א סוף סימן נ"ג, שמקרי אונס. וא"כ אם הוא אונס אין מקום לחלק לענין טמטום בין הסומך על ע"א לסומך על רוב וחזקה, ובתרווייהו אין טמטום.

ורק נשאר מה שהקשיתי במכתבי הראשון, דאם נימא דאם סמך על ע"א ששקר הוי אונס, ואינו מטמטם, א"כ למה אסור להכשיל אחרים ולהאכיל טריפות בחזקת שהוא כשר, הלא האוכל הוא אונס, ואין בו טמטום, ומה הפסיד האוכל. והראשונים כתבו חומר האיסור של המאכיל טריפות, וא"כ לכאורה מוכח דלא מקרי אונס או עכ"פ שמטמטם.

אבל באמת יש להוכיח דאף אם מקרי אונס ואין טמטום מ"מ יש מכשול, מהא דחולין דף קט"ו, דאיתא שם שע"כ אין מצות שילוח הקן בשל עיר הנדחת, דלא אמרה תורה שלח לתקלה (כי המוצאו יכשל בעון איסור הנאה מעיר הנדחת). וקשה מאי תקלה יש, הלא המוצאו שרי ליהנות ממנו שהרי אמרה תורה אחרי רבים להטות (ועיין בשערי יושר שער ג' פרק ו' דע"כ בכה"ג אין ביטול ברוב דאל"כ מאי מכשול איכא). אע"כ, אע"ג דהמוצאו אינו חושש, היינו רק משום דסומך על הרוב והוי

שמיא גליא הוי איסורא, ואין זה דרכי נועם. ובשלמא לגבי האיסור אכילה ל"ק, ואין לחוש שמא כלפי שמיא גליא אסור, כיון דהוי אונס, אבל אונס לא מהני אלא לענין עונשין ולא לענין מציאות, וא"כ אם זה איסור ראוי לטמטום, וזה לא יתכן כנ"ל, וע"כ צ"ל דכשיש פסק של רוב או חזקה לא נתפס הטמטום בלב האדם האוכל.

וגדר הדבר, איך פקע הטמטום, י"ל כמ"ש בשו"ת רב פעלים ח"ד סוד ישרים סי' ו' שהביא כת"ר בסוף מאמרו, שדעתו שאם אכל ע"פ ע"א ששקר ליכא טמטום, וז"ל, אמנם אם הוא אונס גמור... לא ישרה על האדם אותו כח הטומאה של אותו דבר ואין רשות לכח הטומאה ליכנס בו ולא להיות נוגע לו, עכ"ל. והיינו באופן סגולי, יש מנעית כניסת הטומאה.

ע"ל, לפי מה שהוכיח בקובץ הערות סוף סי' כ"ד מהרשב"א שדרכי נועם הוא סיבת ההיתר, ולא רק סימן שיש היתר, א"כ ה"ה בענינו י"ל דכללא דדרכי נועם מונע חלות טמטום על האוכל.

עכ"פ נראה דבזה חלוק הא דחולה שיש בו סכנה שאכל מאכלות אסורות יש בו טמטום הלב, כמבואר בש"ך וט"ז, מהסומך על רוב וחזקה בטעות דאין בו טמטום, ולנ"ל יובן היטב, כי בפיקוח נפש לא אמרה תורה שהמאכל אינו מאכלות אסורות, אלא אמרה תורה שאע"פ שהוא מאכלות אסורות שרי לאכלו כדי שלא ימות בחליו, (ואין נפ"מ בזה אם חולה הוא התורה או דחוייה, כי עכ"פ החפצא הוא איסורא), ואע"פ שילד מזה קלקול של טמטום הלב, מ"מ עדיפא להציל נפשו ממות מלחוש לטמטום הלב, וכיון דאין כאן פסק שהמאכל הוא היתר, אין חסרון דרכי נועם אם המאכל גורם טמטום. לא כן בסומך על רוב וחזקה, שיש הכרעה שזה המאכל כשר ושרי לאכלו, אם אתה אומר שזה מטמטם אין זה דרכי נועם.

ומעתה אם כנים דברינו, אין מקום לחלק בין רוב וחזקה לע"א, וע"כ אף בע"א ששיקר אין טמטום הלב, שהרי ע"פ כללי ודיני התורה

מה דפשיטא ליה לכת"ר שהלוקח תרופות שלא כדרך הנאתן יש טמטום, אין מנהג העולם לחוש לזה. וכעת מצאתי בשו"ת חלקת יעקב, ח"ב ס' מ', שאין טמטום אם נעשה blood transfusion מאדם שאוכל טריפות, כיון שאינו אוכל דרך הפה, ובפוסקים מבואר שאוכל מטמא רק לענין אכילה, עכ"ד, ואפ"ל שה"ה דאין אוכל מטמטם אלא א"כ נכנס לגופו דרך אכילה, וצ"ע.

אנוס, אבל יש כאן מעשה עבירה, וזה מקרי תקלה, כי אין רצון הבורא שבני ישראל יעשו עבירות אף בכה"ג דהוי אנוס בעשייתם.

וא"כ ה"ה לגבי הסומך על ע"א ששיקר מקרי שהביא תקלה לעולם, אע"ג דהאוכל מקרי אנוס, שהרי מ"מ נעשה מעשה עבירה. וכדאי ללמד זכות על כלל ישראל שנכשלו במאכלות אסורות ע"פ ע"א לאמר דהווי אנוסים ולא שוגגים ואין כאן טמטום הלב.

חירות ממחריבי המקדש וקדשיו

כוס ראשון רמז לחירות ומלכות בב"ל אשר היא היתה הראשונה שביטלה את עבודת המקדש בהחריבם את מקום המקדש וביטל את הקדשים, ע"כ בכוס ראשון אומרים עליו קידוש להורות על החירות ממחריבי המקדש וקדשיו.

(בני יששכר)

אם אינו מבין ההגדה לא יצא ידי חובתו

נ"ל דבאמירת ההגדה באם אינו מבין כלל מה שהוא אומר אינו יוצא ידי חובתו, דאנן הגדה וסיפור בניסים בעינן, ובאם הוא אינו מבין אינו נקרא סיפור, ע"כ מי שאינו מבין יקרא ג"כ הפירוש בלשון אשכנז, ולא סגי לדעתי לעיין אח"כ בשעת האכילה וכיוצא בפירוש לשון אשכנז, דהרי בשעה שאמר לא הבין, ואח"כ מה שמעיין עיון נקרא ולא סיפור והגדה, ואנן הגדה וסיפור בפה בעינן, ע"כ יקרא בפה גם בלשון אשכנז וכיוצא בשאר לשונות, ומדי דברי בזה באתי כמזכיר להיות שכעת יש הגדות מתורגמין בלשון אשכנז והוא מכת האפיקורסים והוא מספרי המינים ואסור בבל יראה ובל ימצא, ע"כ המשכיל יזהר בזה.

(דרך פיקודיך)